

УДК [930.25:030](477)

К. Т. СЕЛІВЕРСТОВА*

**ПІДГОТОВКА ГАЛУЗЕВИХ СЛОВНИКІВ:
ЗДОБУТКИ І ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ
УКЛАДАННЯ ПЕРЕКЛАДНОГО СЛОВНИКА**

“Галузевий (термінологічний) словник – це багатогранна праця, яка не лише відбиває стан розвитку тієї чи тієї ділянки знань та її термінології на час його створення, а ще й є своєрідним пропагандистом нормативної уніфікованої та кодифікованої термінології вихідної мови і залучених до нього мов”

Симоненко Л. О.¹

Висвітлено питання підготовки національних термінологічних словників – тлумачного (1995–1998) і перекладного (2010–2013). На основі власного досвіду укладання обох названих перших вітчизняних словників архівної термінології викладено особливості методики роботи над двомовним (українсько-англійським та англо-українським) словником.

Ключові слова: архівна термінологія; термінологічний словник; тлумачний словник; перекладний словник; методика укладання термінологічного словника; переклад з англійської.

Формування української термінології відбувалося впродовж багатовікового життя народу від початку виникнення архівів в Україні, яке історики пов’язують з утвердженням державності на її землях періоду Київської Русі. Як складова архівознавства, порівняно молоді наукової дисципліни, конституювання якої в Європі відбулося в кінці XIX – на початку XX ст., архівна термінологія розвивалася в її межах, засвідчуючи стан самої архівної науки, оскільки зміни в науковій термінології є наслідком збільшення обсягу знань про об’єкт дослідження. Відтак термінологічні словники мали б з’явитися принаймні на півстоліття раніше, в умовах “радянського архівознавства”.

За словами К. Є. Новохатського, одного з відомих архівістів, “за радянських часів жодного разу не поставало питання про видання словника архівної термінології національними мовами союзних республік” (на початку 30-тих років ідея видання архівного термінологічного словника не була зреалізована, а в 70–80-х роках, коли готувався словник

* Селіверстова Катерина Трифонівна – кандидат педагогічних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу архівознавства Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства.

мовами соцкраїн, це питання навіть не піднімалося)². Не було також видано жодного українсько-іншомовного словника. Відтак поряд з почуттям гордості, що долучилися до справи укладання вітчизняних словників, є гіркий присмак смутку, що вони належать до перших українських словників архівної термінології.

Вітчизняні лексикографи-мовознавці поділяють історію української термінології на кілька етапів, відзначаючи історично зумовлений хвилеподібний її розвиток: до першої половини XIX ст. – накопичувальний період; друга половина XIX ст. – перша половина XX ст. – творення нової, збирання та перегляд існуючої народної термінології (на цей час у 1918–1933 рр. припадає період активної розбудови національної термінології, якої бракувало в Україні, який пере-ривається звинуваченням українських філологів у народництві і націоналізмі і майже припиняється до 1950 р.; пам'ятаємо, що у 1920–1930-ті рр. наступом партійної ідеології на архівістику було також перервано розвиток українського архівознавства); друга половина XX – поч. XXI ст. – розбудова українських терміносистем³.

Особливо плідними для створення словників стали роки незалежності, упродовж яких у різних регіонах України побачило світ понад 600 словників (з виданих в Україні 800 різнопрофільних словників, починаючи з 1920-х рр.)⁴. На сьогодні українськими вченими досліджено близько 100 терміносистем різних галузей знань, що стало підставою для висновку: “українська наукова термінологія сформувалася на власномовній основі”⁵.

На період словникового буму 1990-х рр., спричиненого практичними потребами забезпечити нормативною кодифікованою термінологією державотворення, навчальний процес, пресу, видавництва, радіо, телебачення, припадає й робота над першим тлумачним словником вітчизняної архівної термінології⁶. Усвідомлюючи те, що наукова термінологія є важливою складовою фахової освіти, словнику було надано гриф навчального посібника для студентів вищих навчальних закладів України. До створення словника були залучені не тільки архівісти, але й фахівці-лексикографи з Інституту української мови Академії наук України. З огляду на те, що українська термінологія упродовж десятиліть перебувала на периферійних позиціях, виникла потреба обговорення термінологічних проблем у колі спеціалістів. З цією метою було започатковано проведення в УНДІАСД термінологічних семінарів⁷. Семінари сприяли залученню до термінотворення фахівців вищої кваліфікації, встановленню контактів із науковцями споріднених установ і практиками архівної справи. Ставши ефективною формою пошуку істини, що народжувалася часто в гострих дискусіях, семінари допомогли у впорядкуванні української архівної терміносистеми і в стислі строки підготувати словник до друку.

Видання словника було визнано “безсумнівно цінним здобутком у вітчизняній теорії та практиці архівної справи та вагомим зрушенням в архівній науці”⁸.

Відсутність перекладних словників стала особливо відчутною під час роботи над впровадженням у вітчизняну практику міжнародних стандартів. Першим кроком у цьому напрямку була робота автора над перекладом проекту Загального міжнародного стандарту архівного описання ISAD(G)-94 та його оприлюднення у 1997 р.⁹ На тлі радянського архівознавства, яке не опікувалося питаннями стандартизації описувальних процесів і спадщиною якого все ще користувалися українські архівісти, а зусилля російських архівістів були спрямовані на вдосконалення застарілої системи, ця публікація стала помітним явищем у нашому архівному житті, – зазначав Г. Папакін¹⁰. З перекладом міжнародного стандарту було взято курс на адаптацію вітчизняних методик архівного описування до світових інформаційних систем. Підтвердженням цього стало й видання в 1998 р. (а 2-го видання у 2002 р.) підручника “Архівознавство”, в якому виклад матеріалу розділу з архівного описування цілком базувався на нових методиках¹¹. У 2005 р. українські архівісти отримали також національний стандарт з архівного описування, розроблений науковцями інституту на основі ISAD (G)-1999 під керівництвом відомого в галузі фахівця Н. Христової¹².

У 2005–2006 рр. зусиллями науковців і практиків архівної галузі були створені перші національні термінологічні стандарти “Діловодство й архівна справа” (до 200 термінів та їх англійських і російських еквівалентів) і “Документи аудіовізуальні” (до 85 термінів та їх англійських і російських еквівалентів)¹³.

Це були перші кроки двомовної вітчизняної термінографії. Українські архівісти зазвичай послуговуються російсько-іномовними словниками або словниками із суміжних наук. Певною мірою архівна термінологія присутня в останніх, але, виконана непрофесіоналами, не може задовольнити потреби фахівців галузі і сприяти порозумінню з англійськими колегами. Наприклад, стандарт Інформація та документація. Словник термінів (ДСТУ ISO 5127:2007) пропонує розглядати “архівознавство як галузь інформатики, що пов’язана з практичною діяльністю організації, адміністрації архіву чи архівної установи”¹⁴. Англійський термін “record” у цьому ж словнику має два значення: запис (1) і запис (2) (!!)¹⁵. Відповідно терміни *current records*, *semicurrent records* і *noncurrent records* отримують еквіваленти: поточні записи, напівпоточні записи, непоточні записи (замість – поточні, або активні, документи; напівактивні документи; неактивні документи)¹⁶.

Слід згадати видання колег із суміжної бібліотечної галузі “Англо-український словник-довідник бібліотечно-інформаційної термінології”¹⁷. Виконаний Н. Стрішенець на американських (переважно)

та британських лексикографічних джерелах при сприянні викладачів Католицького університету Америки та Бібліотеки Конгресу США словник-довідник відбиває сучасний стан бібліотечно-інформаційної термінології, містить близько 6 тис. термінів з бібліотекознавства, інформацієзнавства, бібліографії та суміжних дисциплін, зокрема архівної справи (не будемо критикувати автора за деякі неточності при перекладі специфічних архівних термінів, а відзначимо величезну роботу, завдячуючи якій стало можливим скоротити строки підготовки нашого словника, особливо у частині термінів з інформацієзнавства).

Активне входження вітчизняної архівної служби до світової архівної спільноти, розширення й поглиблення контактів із колегами інших країн, зростання уваги до їхнього досвіду вимагало мовного посередника у сфері професійного спілкування. При суттєвих відмінностях у структурі та технології архівної справи в різних державах велике значення має пошук мовних засобів визначення еквівалентних архівних понять задля подолання термінологічних перешкод у діловому фаховому спілкуванні архівістів. Відтак, з огляду на гостру потребу галузі в перекладних словниках Державний комітет архівів України (*з грудня 2010 р.* назва центрального органу виконавчої влади у сфері архівної справи і діловодства та системи страхового фонду документації України – Державна архівна служба України, скор. Укрдержархів) передбачив у плані замовлень інституту на 2010–2012 рр. підготовку галузевого українсько-англійського термінологічного словника – першого українсько-іншомовного словника з архівної справи.

Чому українсько-англійський? На думку дослідників, саме англійська мова на сучасному етапі слугує “донором”, й основні впливи спрямовані від неї¹⁸: англійською створено стандарти Міжнародної організації стандартизації (ISO) та документи Міжнародної ради архівів, впровадження яких у практику українських архівних установ є неодмінною умовою їхнього входження до світового архівного співтовариства, до європейського та світового інформаційного простору; і в професійному мовленні, і в текстах архівістами використовуються англійські терміни, особливо у частині комп’ютерних технологій (файл, онлайн, веб-ресурси тощо).

Інститут ініціював колективне обговорення науково-методологічних питань створення українсько-іншомовного словника, виставив на свій сайт Реєстр словника, запропонувавши всім охочим взяти участь в обговоренні концепції словника за “круглим столом”. Організаторами були визначені конкретні завдання: провести експертизу повноти охоплення термінів, залучивши фахівців із відповідних тем, а також зняти застарілі терміни; залучити до укладання словника фахівців вищої кваліфікації (науковців і практиків) архівної галузі; налагодити (чи продовжити) контакти в галузі термінологічної роботи з науковцями споріднених установ та носіями англійської мови.

До обговорення, що відбулося у травні 2011 р., були запрошені керівники центральних державних архівів України, фахівці споріднених наукових установ, викладачі спеціальних дисциплін профільних кафедр вищих навчальних закладів, наукові співробітники Інституту української мови НАН України, національних бібліотек тощо. Предметом обговорення стала концепція Словника, а також його Реєстр. Під час дискусії висловлено низку пропозицій щодо виключення з переліку застарілих термінів і доповнення реєстру новими поняттями, які з'явилися останнім часом і увійшли до міжнародних стандартів; прослухано рекомендацію фахівців Інституту української мови НАН України з методики укладання термінологічних словників; відбувся обмін досвідом лексикографічної термінознавчої роботи в інших галузях науки. Обговорення ще раз підтвердило, що створення такого словника відповідає потребам сучасності.

Проведення “круглого столу” сприяло завершенню роботи зі створення Реєстру українських архівних термінів, отриманню методичної допомоги в галузі термінознавчої роботи від фахівців-мовознавців, уточненню типу створюваного словника як короткого перекладного двомовного (українсько-англійського та англійсько-українського) спеціального нормативно-довідкового словника*.

У подальшій роботі були використані посібники з методики укладання перекладних словників²⁰, але вони стосуються переважно загальних словників. Термінологічний від загальних словників відрізняють одиниці описання, а також функції (інвентаризаційна, нормативна та систематизуюча). Якщо одиницею описання у загальних словниках є лексична одиниця (слово), то в термінологічних – термін (може бути кілька лексичних одиниць – словосполучення). Інвентаризаційна функція подає перелік термінів, нормативна – дає змогу забезпечити її вживання у фаховій мові, систематизуюча – визначає місце терміна в терміносистемі.

При підготовці Словника автори намагалися врахувати насамперед потреби майбутніх користувачів – архівістів, висловлені ними і під час обговорення, і в письмових відгуках на виставлений на сайті Реєстр словника, а також на наукових конференціях. Передусім це стосується принципів передавання значень однієї мови засобами іншої та побудови Словника, який, окрім допомоги у перекладі, має слугувати також довідником. У роботі було враховано досвід підготовки англо-українського словника бібліотечно-інформаційної термінології²¹.

---

* За однією з останніх класифікацій словники розподіляють за тематичним обсягом (поліфункціональні, багатогалузеві, галузеві, вузькоспеціальні), призначенням словника (тлумачні, перекладні, тлумачно-перекладні, навчальні, енциклопедичні, інформаційні), обсягом (повні, короткі, словники-мінімуми) тощо¹⁹.

* * *

Перекладні словники належать до найпоширенішого типу, репрезентують склад термінів відповідної галузі, впливають на мовну компетенцію фахівців, зумовлюють оновлення галузевих термінологій, а також роблять доступними наукові джерела інформації, сприяючи порозумінню між носіям різних мов та поглибленому вивченню використаних у словнику мов. Переклад будь-якого тексту був би неможливий без перекладного словника. Словники виконують функцію знаряддя, інструменту, користуючись яким перекладач здійснює переклад текстів однієї мови на іншу.

Найважливішими завданнями для перекладних словників лексикографі визначають такі: створення реєстру, що полягає в доборі термінів; наведення рівнозначних слів-відповідників у мові перекладу, спроможних якнайточніше передати семантику реєстрового слова; забезпечення ідентичного визначення однакових категорій понять та термінів на їх позначення²².

Перекладний словник складається з двох частин: першої, що являє собою список чи перелік слів узяті для перекладу мови, який в сучасній українській практиці прийнято називати реєстром, і другої, в якій до кожного реєстрового слова подаються слова-відповідники.

У двомовному словнику кожна з двох мов представлена по-різному, залежно від того, чи виступає вона в даному словнику основною – оригінальною, чи другою – перекладною.

І хоча даний словник призначений насамперед для читання або перекладу англійських текстів, але основним, першим, словником є українсько-англійський, який зумовлює характер і обсяг реєстру двомовного словника і має виконувати роль довідника. Саме український реєстр архівної лексики мав визначити обсяг Словника, його наповненість.

Укладання реєстру українських термінів стало першим етапом підготовки перекладного термінологічного словника. Як зазначав відомий український вчений-лексикограф С. І. Головащук, визначення списку слів однієї мови, значення яких мають бути передані значеннями слів іншої мови, було й лишається однією з наріжних проблем при написанні загальних (і галузевих також – *К. С.*) двомовних словників²³.

У Реєстрі архівна термінологія мала постати у вигляді терміносистеми, в якій елементи-терміни будуть представлені у взаємозв'язках.

Термін – це слово або словосполучення, що позначає поняття певної галузі науки, техніки тощо²⁴. Термінологія – це сукупність термінів певної галузі знань. Терміносистема – впорядкована сукупність термінів, пов'язаних між собою логічними, поняттєвими зв'язками.

Структуру архівної галузі складають терміни, що позначають об'єкти та процеси формування, зберігання та організацію використання документів Національного архівного фонду, а також управлін-

ня цією діяльністю. Це насамперед базові архівні терміни, які в першу чергу репрезентують зміст архівознавства.

Як підсистема у структурі суспільних та інформаційних наук, гуманітарних знань архівознавство взаємодіє з низкою суміжних галузей, зокрема використовує їх терміносистеми.

Архівній терміносистемі притаманні розгалуженість, наявність широких міждисциплінарних зв'язків, динамічність. Вона є відкритою системою, що постійно розвивається, доповнюється, уточнюється та розширює свій функціональний статус. Її підсистеми та елементи-терміни чутливо реагують на внутрішні та зовнішні впливи, тобто зміни, що відбуваються як усередині системи (внутрішні чинники), так і на зміни у зовнішньому середовищі (зовнішні чинники); адаптуються до них, набуваючи нового значення або замінюються іншими.

До внутрішніх чинників, що впливають на стан термінології, належить насамперед стан опрацьованості архівної термінологічної лексики (наявність словників), а також розроблення фундаментальних положень архівознавства в монографіях, дисертаційних дослідженнях, наукових статтях; введення нових науково-методичних розробок, а також впровадження нових правил і стандартів. Серед зовнішніх чинників першість належить активному використанню комп'ютерних технологій в архівній справі.

Як відомо, словниковий склад архівної термінологічної лексики був зафіксований у короткому тлумачному словнику "Архівістика" і налічував 800 термінів, що входили до основного словникового фонду галузі наприкінці ХХ ст. як терміни наукової та номенклатурної мови архівної галузі та практичної лексики порівняно широкого вжитку. Наявність тлумачного словника позитивно вплинула на підготовку двомовного, і хоча це була лише частина термінів, якими послуговуються архівісти, вони стали основою лексичного складу реєстру нового перекладного словника.

За 15 років, що минули від часу створення "Архівістики", понятійний апарат архівознавства зазнав значних змін, зумовлених активною науково-дослідною роботою над фундаментальними питаннями архівознавства і документознавства. Назвемо лише деякі з них, підготовлені співробітниками нашого інституту, які мали вплив на склад термінів Словника: підручник "Архівознавство" 2-е видання²⁵, монографія²⁶, науково-методичні посібники²⁷, наукові статті з опрацюванням базових понять архівної технології²⁸; кандидатські дисертації²⁹; стандарти³⁰, нові правила роботи архівів, методичні рекомендації та інструкції³¹ тощо. Усе це посприяло подальшому удосконаленню понятійного апарата архівознавства. Зокрема, покладено край розбіжності у вживанні одного з базових архівних термінів: "опис" залишено за довідником, "описування" – за процесом, "описання" – за його результатом (особливо це

оцінюєш у порівнянні з бібліотечною суміжною галуззю, де залишився цей різнобій і в усіх випадках вживається слово “опис”). Укладання переліків позначено терміном “моделювання надходжень до НАФ”, процес визначення необхідних для внесення до НАФ та видалення для знищення документів позначено терміном “відбір”; повернено термін “фондування” тощо.

Отже, реєстр перекладного словника значно розширено. До списку усталених фундаментальних базових понять архівознавства були внесені нові архівні терміни: “відбір документів”; “переміщені архівні документи”, “вивезення / ввезення архівних документів”, “архівна спадщина”, “архівний фонд офіційного походження”, “Державна архівна служба України”, “документ Національного архівного фонду” тощо.

Активне використання комп’ютерних технологій в архівній справі та пов’язане з цим введення до архівної лексики нових понять, а також опрацювання їх у дисертаційному дослідженні Ю. Ковтанюка сприяли появі в Реєстрі підсистеми термінів на позначення нових видів документів та носіїв інформації, а також комп’ютерних та телекомунікаційних технологій: “електронний документ (*не може бути змінений, має ЕЦП*)”, “документ з електронним носієм, в електронній формі (*може бути змінений, не має ЕЦП*)”, “електронно-цифровий підпис (ЕЦП)”, “веб-документ”, “електронний документообіг”, “оцифрування документів”, “автоматизовані архівні технології”, “онлайнний пошук”, “доступ до електронних інформаційних ресурсів” тощо.

Реєстр було збільшено також за рахунок термінологічного інструментарію із суміжних галузей науки. Так, додатково внесено терміни з мікрографії, яка “дає початок багатьом видам міжнародного обміну як матеріального, так і інтелектуального характеру”³²: “комп’ютерне введення (з) мікроформ (*введення інформації до пам’яті ЕОМ з мікроформ*)”; “комп’ютерне отримання мікрофільмів (КОМ) (*виведення інформації з пам’яті ЕОМ на мікроформу*)”; “копіювання з мікрофіші на мікрофішу [з мікрофіші на рулон]”; “КОМ-пристрій оцифрування мікробразжень (*процес перетворення даних у цифровий електронний формат*)” тощо.

Значно розширено присутність іноземних слів-термінів у перекладному словнику. Щодо слів-запозичень іншомовного походження, що стали надбанням української архівної лексики, то серед них дослідники називають ті, які нещодавно органічно увійшли до наукової термінології (файл, метадані, менеджмент) – вони набули статусу “своїх” термінів, і тому жодний термінологічний словник чи стандарт не виокремлює запозичені іншомовні терміни в окрему групу³³.

Неусталеність та неунормованість окремих понять в українській лексиці спричиняють запозичення термінів для їхнього позначення (напр., “веб-портал”, “веб-ресурс”, “фіскальна цінність архівного документа”). На нашу думку, цю тенденцію мають продовжити досить

поширені в англomовній літературі терміни “authority work” разом з “authority control”, “authority file”, “authority list”, “authority record”. Перекладають ці терміни, як правило, буквально: “авторитетна робота”, “авторитетний контроль” і т. д.

Термін “authority work” вживається американськими фахівцями на позначення процесу віднайдення форм імені, назви чи предметної рубрики, які будуть представлені як основний (авторитетний) заголовок у бібліотечному каталозі чи файлі бібліографічних записів³⁴. У практиці українських бібліотек така робота велася й раніше (наприклад, “картотека прийнятих рішень” щодо вживання у каталозі прізвищ авторів як основних). Нам це поняття вперше зустрілося при перекладі проекту міжнародного стандарту з описання ISAD(G)-94. За відсутності точного українського відповідника поняття “authority control” ми переклали буквально як “контроль за правильним застосуванням стандартних форм термінів, які означають назви (персональні, колективів чи географічні) і використовуються як пошукові засоби”³⁵. На переконання Г. Папакіна, цьому поняттю краще відповідає “система логічного чи адміністративного підпорядкування”, що характерно для певних документів (польські колеги перекладають як “взірцеві гасла”)³⁶.

Втім, на думку Н. Стрішенець, в українських реаліях ці поняття швидше теоретичні, ніж практичні, тому що серйозних напрацювань у цій галузі на зразок загальнонаціонального авторитетного файла Бібліотеки Конгресу США (Name Authority File) немає у жодній навіть найбільшій бібліотеці України. Дослідниця робить висновок, що вони належать до тих понять, які вже існували раніше у тому чи іншому вигляді, але не мали своєї спеціальної назви або набули нових рис у електронному середовищі³⁷; вона вводить їх до бібліотечно-інформаційної лексики, вважаючи, що переклад має бути пояснювальним, і наводить його у словнику, як “authority control авторитетний контроль (за дотриманням рішень, зареєстрованих у авторитетному записі)”; “authority work робота зі встановлення авторитетної (уніфікованої) форми прізвища, назви колективного автора, серії і т. п.”³⁸.

Взявши до уваги пропозиції щодо перекладу терміна “authority” у даному контексті синонімами “уніфікований (нормалізований, стандартизований)” як більш звичнішими і зрозумілішими³⁹, подаємо в нашому словнику тлумачення таким чином:

авторитетний (загальноновизнаний, стандартизований, офіційний) authoritative:

- ~ джерело (достовірне; те, що не викликає сумніву) authority;
- ~ контроль (за дотриманням прийнятих стандартних форм назв, зареєстрованих у авторитетному описанні [авторитетному файлі]) authority control;
- ~ описання authority description;

- ~ перелік (реєстр) (*персональних і колективних авторів, назв серій, предметних рубрик і т.п.*) authority list;
- ~ файл (*назв фондів, персональних і колективних авторів, назв серій, предметних рубрик тощо*) authority file.

Вважаємо, що збагачення рідної термінології за рахунок інших мов можливе із заміною українських термінів на терміни, які точніше позначають ті самі поняття. Йдеться про терміни “заборонена дата” (*дата означає, що документи, які виникли раніше, не підлягають експертизі і зберігаються незалежно від змісту, походження тощо*) та “обмежувальні дати” (*хронологічні межі будь-якого історичного періоду, архівні документи якого виділяють до знищення у виняткових випадках*). Вони можуть бути замінені на термін “розмежувальна дата”, який вживається на означення дати, що відділяє документи однієї епохи від документів іншої, та “заборонений період”, документи якого не піддаються експертизі, і вони зберігаються незалежно від змісту, походження тощо⁴⁰.

Перекладний словник реєструє не тільки те, що давно увійшло до професійної лексики і вже “відстоялось” в ній, він повинен також наводити нові лексичні утворення (неологізми), які виникли на позначення тих чи інших понять і стали реальним фактом мовлення, – вважав С. І. Головащук⁴¹. Ми звернули увагу на поняття “континуум документів”, яке почали вживати у світовій практиці поряд із поняттям “життєвий цикл документів”, щоб підкреслити спільність дій в управлінні документацією (концепція континууму документів створена австралійським архівістом Франком Апвордом (Frank Upward)⁴². Чітко окреслені межі поняття “континууму документів” допомогли встановити однозначне його розуміння та відобразити у реєстрі як англійському, так і українському.

У світовій архівній лексиці давно існують поняття активних і малоактивних документів, про що свідчить багатомовний словник архівної термінології МРА⁴³. Подані за абеткою в різних частинах словника ці терміни, на нашу думку, не змогли бути правильно оцінені і не увійшли до вітчизняної діловодної практики. В міжнародному стандарті на термінологію в галузі інформації і документації⁴⁴ ці терміни запропоновано до вживання, але з відповідником “запис”, що не надало їм справжнього змісту (*див.* вище). В українському реєстрі нашого Словника ці терміни представлені, як:

документи за індексом використання їхньої інформації в роботі установи

- активні ~ (*поточні, що використовуються в роботі установи*) current records, active records
- напівактивні (малоактивні) ~ (*що наполовину використовуються в роботі установи*) semicurrent records, half-active records

- неактивні ~ (*що вийшли з поточного обігу установи і мають бути передані на архівне зберігання або утилізовані*) non-current records, inactive records.

З набуттям Україною незалежності в лексиконі архівістів з'явився термін “національний”, яким визначаються поняття загальнодержавного рівня (напр., *Національний архівний фонд**). Як нове узаконене поняття термін-новотвір увійшов до тлумачного словника “Архівістика” в 1998 р., а також зайняв своє місце і в перекладному словнику, його українському реєстрі з таким відповідником – Національний архівний фонд (НАФ) National Archival Holdings (NAH) (Uk. legal concept).

Важче було визначитися щодо того, подавати чи не подавати в перекладному словникові те або інше маловживане слово, адже нелегко знайти критерії, за якими з певністю можна було б відрізнити рідко-вживане слово від усталеного, загальновідомого. Можна, звичайно, й почекати, доки вони будуть відкинуті часом як архаїзми (напр., архіварь, архівації, переховування⁴⁵), які були вживані у минулому столітті, а можна зорієнтуватись на правила, стандарти. Так, з огляду на нові Правила роботи архівних установ⁴⁶ з Реєстру виключено застарілі терміни (“слід фонду”), а деякі замінено на нові (“виявлення документів *див. пошук*”).

До Реєстру термінологічного словника обов'язково мають увійти аббревіатури, адже до загальних словників вони не входять⁴⁷. До нашого словника включені як відомі українським архівістам англійські аббревіатури, так і маловідомі. Наприклад:

- International Council on Archives (ICA) Міжнародна рада архівів (МРА);
- General International Standard Archival Description (ISAD-G) Загальний міжнародний стандарт архівного описування;
- European Documentation Centers (EDC) Центри європейської документації (*Європейського Союзу*).

В українському реєстрі представлені українські аббревіатури, зокрема:

- Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства (УНДІАСД) The Ukrainian research institution of archival affairs and document study (*legal concept*);
- Центральна експертно-перевірна комісія (ЦЕПК) The Central appraisal and control commission.

Неабияке значення має розміщення термінів у словнику. Більшість термінологічних словників побудовано за абетковим принципом, хоча

---

* Термін “національний архівний фонд”, що раніше не входив до професійного мовного обігу архівістів, був вперше зафіксований у словнику⁴⁸. Правовий статус поняття “Національний архівний фонд” закріплено у Законі України “Про Національний архівний фонд та архівні установи”⁴⁹.

використовуються також абетково-гніздовий, ідеографічний, систематичний. Найкраще було б подавати терміни за систематичним принципом, але система знань змінюється швидко та й суб'єктивізм присутній при віднесенні поняття до того чи іншого розділу; ідеографічний також передбачає наукову класифікацію понять.

Ми обрали абетково-гніздовий спосіб, коли у словниковій статті подаються як ключове слово, так і похідні слова, з якими воно зберігає фонетичні, морфологічні та смислові зв'язки, а складні терміни (словосполучення, термінозвороти) розміщують у словниковій статті під реєстровим словом за алфавітом.

Щоб усі складові Реєстру були представлені як певним чином організована термінологічна система, а не просте поєднання окремих термінів чи словосполучень, важливо було подати системний опис архівної термінології, не порушуючи абеткового принципу побудови перекладного словника. Для цього стали в пригоді такі методи, як об'єднання термінів у тематичні групи, широке використання у словникових статтях спеціальних термінів-словосполучень та термінозворотів, а також система посилань.

За допомогою об'єднання термінів у тематичні групи та їх розміщення за алфавітом реєстрових слів створено такі тематичні групи як “організація документів”; “персонал архівної установи”; “система архівних установ” тощо.

Такий вигляд має, наприклад, словникова стаття за темою:

режим (-у) зберігання документів (*organizational and environmental conditions of archival records preservation*) environmental control; storage condition

- винищувальні заходи (*знищення біологічного фактору засобами дезінфекції, дезінсекції і дератизації*) combat measures див. також нагляд
- гігієнічне оброблення (*очищення від механічних забруднень*) dusting
- охоронний ~ custody див. також крадіжка (документів)
- протипожежний ~ fire-prevention measures див. також пожежний захист
- санітарно-гігієнічний ~ sanitary-hygienic condition
- світловий ~ lighting condition див. також освітлення; світлостійкість (документа)
- температурно-вологісний ~ conditions of temperature and humidity див. також осушування; зволоження документів, повітря; вологість повітря

див. ще забезпечення збереженості документів; зберігання документів.

Створено тематичні групи, обумовлені нормативними документами, напр.: “облікові документи архіву”; “облікова документація для централізованого державного обліку архівних документів”; “елементи архівного описування”. Окремі тематичні блоки об’єднують терміни, що стосуються діловодства, документознавства, інформаційних технологій та обладання архівів: “апарат”; “аудіовізуальні документи”; “документ”; “строки зберігання документів” і т. ін.

Якщо реєстрове слово має кілька значень, словосполучення наводяться після того значення, якого стосуються. Наприклад, словникова стаття “документ” має 5 груп термінів за такими темами: 1. (*запис інформації на матеріальному носіїві*) document; 2. (*документ як наслідок документування діяльності інституції*) record; 3. мн. (*окремі групи документів*) records / archives; 4. *документи з визначеними строками зберігання* scheduled records; 5. *документи за індексом використання їхньої інформації в роботі установи*. У кожній групі представлені ті словосполучення або термінозвороти, які стосуються даної теми. Наприклад:

4. *документи з визначеними строками зберігання* scheduled records
- ~ постійного зберігання permanent records
  - ~ тимчасового зберігання ephemera; temporary records
  - ~ тривалого зберігання long-term storage records
  - ~ термін зберігання яких вичерпався time-expired records

Оскільки будь-який термін належить до певної сукупності термінів і часто не може бути правильно зрозумілий без врахування його зв’язків із іншими (особливо при відсутності дефініцій), системний підхід при укладанні словника дав можливість певною мірою уникнути цього недоліку. Зокрема, це стосується процесів реставрації, стабілізації документів тощо. Належність до певної тематичної групи допомагає зрозуміти значення незнайомого терміна. Напр.: вкладка (вставка) *див.* реставрування (реставрація) документа.

У Реєстрі знайшло широке використання найбільш поширених в архівній справі термінологічних словосполучень та зворотів, які подано в словникових статтях за реєстровими словами, що їх поєднують: “архівний каталог”; “архівне описування”; “архівний пошук”; “доступ”; “копіювання документів”; “користування архівними документами” тощо. Наприклад:

- виставка архівних документів exhibition, display
- віртуальна (он-лайнова) ~ online exhibition
  - пересувна ~ traveling exhibition
  - постійно діюча ~ permanent exhibition
  - ~ присвячена знаменній даті exhibition in commemoration of an important date
  - стаціонарна ~ stationary exhibition

- тематична ~ topical exhibition
- тимчасова ~ temporary exhibition

див. також експонування архівних документів; фахівець з організації інформаційних виставок

Термінозвороти наводяться і перекладаються при реєстровому слові, роль якого найчастіше виконує іменник у називному відмінку однини (іноді – множини). Наприклад:

комплектування (архіву) acquisition

- бюджет на ~ acquisition budget
- політика ~ acquisition policy
- профіль ~ acquisition profile

див. також відбір документів на постійне зберігання; надходження; приймання-передавання документів на постійне зберігання; джерело комплектування архіву; укладання списків джерел комплектування архіву.

Цей підхід дав можливість подати у словникових статтях навіть такі термінозвороти, які не могли бути реєстровими словами, тобто стояти у загальному алфавіті термінів. Це стосується найперше обслуговування користувачів, де об'єднані такі термінозвороти, що більш характерні для словника-розмовника, аніж для термінологічного. Наприклад:

замовлення (документа) order

- бланк ~ (-a) order card
- бронювання документа reservation order
- відмова (у доступі до документа) refusal
- відповідь answer to order
- документа немає на місці not in
- за замовленням (up) on order
- задоволення ~ order satisfaction
- попереднє ~ advance order
- термінове ~ rush order

див. також запит; обслуговування (користувачів).

Семантичні зв'язки між термінами у Реєстрі встановлені за допомогою системи посилань: *див. (see)*, *див. також (see also)*, *див. ще*. Наприклад, посилання *див.* використано між менш вживаними, іноді застарілими термінами, і більш вживаними (відпуск документа *див.* копія вихідного документа); у разі інверсії (авторський рукопис *див.* рукопис авторський); посилання від синоніма до реєстрового слова (водяний знак *див.* філігрань); посилання до тематичної групи термінів (зміцнення матеріальної основи документа *див.* реставрування (реставрація) документа); від абревіатури (ISO see International Organization for Standardization).

Особлива роль у створенні організованої термінологічної системи належить посилянню *див. також see also*, коли потрібно встановити зв'язки між близькими за значенням або темою термінами (ультрамікрофіша *ultrafiche див. також* мікрофіша; копія документа), термінами, що становлять одну тематичну групу (спеціальні історичні дисципліни *special sciences of history див. також* археографія; генеалогія; геральдика; джерелознавство; дипломатика; епіграфіка; іконографія; історична географія; історична метрологія; історична хронологія; метрологія; неографія; ономастика; палеографія; сигілографія; текстологія; топоніміка; філігранологія; хронологія), а також у разі, якщо треба було послатися на ширше поняття, яке поглинає даний термін (утворювач документів *creator of documents; origination; office of origin див. також* створення документа).

Посилання *див. це* допомогло створити зв'язки між термінами протилежного значення (біловий документ, біловик *engrossed copy, fair copy, engrossment див. це* чернетка), між спорідненими, але цілком самостійними поняттями (загальнонауковий підхід в архівознавстві *general scientific method див. це* інформаційний підхід в архівознавстві; системний підхід в архівознавстві) та в деяких інших випадках.

Тематичне групування термінів разом із посиланнями, насичення спеціальними термінозворотами та словосполученнями допомогло представити архівну термінологічну систему як повний систематизований набір даних про архівну галузь знань, що дозволяє орієнтуватись у ній, сприяючи початківцю в оволодінні фаховими знаннями, а фахівцю – у вивченні іншомовної термінології.

До реєстру увійшли як терміни-однослови (“архів”, “кінодокумент”), так і терміни-словосполучення. Лексикографи вважають прийнятним наявність у заголовному слові 3–4-х слів, навіть 5-ти. Як правило, це стосується багатокомпонентних моделей, в яких слова поєднані за допомогою прийменників (“державна політика в галузі архівної справи”, “несанкціонований доступ до архівних документів”, “доступ до електронних інформаційних ресурсів”, “загроза національним інтересам в архівній справі”, “архівний каталог документів з особового складу” тощо); займенників (“обсяг документів, що зберігаються”, “документи, що не мають власника або власник яких невідомий”); сполучників (“обстеження з метою виявлення та відокремлення документів з обмеженим доступом”, “повернення документів їх утворювачам чи власникам”, “захист архівних документів і архівної інформації”, “знепильовання документів і архівосховищ”).

До особливостей укладання перекладного спеціального словника ми відносимо вибіркоче вживання інверсії (зміна звичного порядку слів). Якщо реєстрове слово складається з іменника і прикметника, як правило, у словниках застосовується інверсія, і на перше місце вноситься іменник (електронна справа *див. справа*). Завдяки інверсії в

українсько-англійському словнику вдалося подати в одній словниковій статті значну кількість словосполучень – спеціальних термінів. Напр.: архівний пошук, -y searching; search

- автоматизований ~ computer aided retrieval; computer assisted retrieval (CAR)
- довідковий ~ reference retrieval
- документальний ~ document retrieval
- ~ електронних документів electronic records / documents search
- інформаційний ~ information retrieval
- онлайнний ~ online searching; online information retrieval

див. також пошукові засоби; пошукові дані; точка доступу.

Відтак, замість семи словникових статей подано одну – на реєстрове словосполучення “архівний пошук”, в якій представлено кілька видів пошуку, розташованих в алфавітному порядку. Реєстрове слово в таких випадках замінено знаком з маркірованого списку. Водночас всі внесені до словникової статті словосполучення повторені у реєстрі за алфавітом і мають посилання на відповідну статтю (напр., онлайнний пошук *див.* архівний пошук).

Особливістю термінологічного словника на відміну від загального в даному разі є те, що інверсію ми не вживаємо, коли прикметник вказує на належність даного поняття до архівної термінології (*архівна* справа, *архівна* установа, *архівний* довідник); тоді прикметник при іменникові в реєстровому слові залишено на першому місці, без інверсії.

Якщо в основній або мові перекладу відсутні еквіваленти (навіть відсутнє саме явище як таке) і термін перекладено за допомогою тлумачення, він не відображається у словнику мови перекладу. Наприклад, залишені в українсько-англійському словнику без перенесення до англійсько-українського такі терміни: “державний облік документів Національного архівного фонду”, “довідковий апарат до архівного фонду”. Водночас не відображені в українсько-англійському словнику такі англійські лексеми як: principle of respect for archival structure (принцип поваги до архівної структури), housekeeping records (*амер.* адміністративно-господарчі документи), honeycombing (залишення вільних місць на стелажах для нових надходжень).

Офіційні назви також внесено до реєстру відповідного словника, їхні аббревіатури наведено в дужках. Наприклад, притаманне вітчизняній архівній системі поняття “Національний архівний фонд України (НАФ)” є тільки в українсько-англійському словнику, а “International Association of Music Libraries, Archives and Documentation Centres (IAML)” – англійсько-українському.

Одним із найважливіших завдань у роботі з українським реєстром було дотримання лексичних норм української мови. Терміни подано за сучасним правописом: видавання документів, опрацювання (*документа*),

приймання-передавання документів на постійне зберігання, писальний папір, репродуціювання документів. У дужках подається термін, що продовжує вживатися: “реставрування (реставрація) документа”. До іменників жіночого роду із закінченням на -ість та чоловічого роду на приголосний в українсько-англійському словнику подано закінчення цих слів у родовому відмінку: доступність, -ності; акт, -а; каталог, -у; архів-музей, -ю; заголовок, -вка; видавець, -вця; архівний фонд (-у) особового походження.

* * *

Важливий аспект укладання перекладного термінологічного словника – **способи розмежування й передавання значень термінів однієї мови засобами іншої**, вибір кожного з яких залежить від ступеня семантичної відповідності.

Переклад науково-технічної та ділової літератури ближче стоїть до галузі науки на відміну від перекладання художніх творів, що тяжіє до сфери мистецтва; саме тому всі питання її перекладу не можна пояснювати безпосередньо лінгвістичним шляхом, їх треба розв’язувати разом із фахівцем даної галузі науки і техніки, – вважає С. Головащук⁵⁰, або, додамо, ще краще, якщо сам фахівець володіє мовою перекладу.

Запорукою взаєморозуміння як між колегами в одномовному середовищі, так і між носіями різних мов є однозначне тлумачення терміна.

Перекладний словник усю повноту значень і відтінків значень лексики однієї мови має розкрити й передати еквівалентами іншої мови, і завдання укладача полягає насамперед у тому, щоб до взятих для перекладу слів першої мови у словнику були наведені адекватні слова-відповідники другої мови, спроможні забезпечити передачу значень і відтінків значень слів⁵¹.

З погляду лексикографії, між словами двох мов може бути різний ступінь еквівалентності:

1. повна відповідність,
2. часткова відповідність,
3. або ж для передачі значень слів однієї мови в другій бракує будь-яких відповідників⁵².

Безперечно, при створенні перекладних словників найбільш бажаною була б наявність у мові повних лексичних еквівалентів. Втім прямої відповідності в двох мовах часто немає, а між лексичними елементами мов здебільшого існує тільки часткова тотожність. Існує навіть теорія неперекладності, підтвердженням чого є “Європейський словник філософій: Лексикон неперекладностей”, який маємо в українському перекладі з французької⁵³.

У перекладі англійською українських архівних термінів нами зафіксовані такі випадки семантичної відповідності:

1. Для однозначного українського терміна наводиться однозначний англійський відповідник: “каталог catalog(ue)”.

2. В англійській мові немає словникового відповідника українському терміну (взагалі або для якогось значення); наприклад, ми не виявили англійського терміна на позначення документознавства, конституйованого в Україні завдяки активним дослідженням як наукова дисципліна; в країнах Америки та Європи наука про документ розвивається не окремо, а в межах інших наук. Про пошук еквівалента буде далі.

3. Англійський відповідник є неповним, тобто таким, який неповно покриває значення українського терміна; це стосується, наприклад, фундаментального поняття архівознавства “облік архівних документів”, кожен із відповідників якого (calculation, accounting, registration, control) не розкриває його суті як “комплексу контрольно-охоронних заходів / операцій, що забезпечують фіксацію наявності архівних документів, а також отримання відомостей про їхній склад, обсяг і рух в одиницях обліку”⁵⁴. Про пошук еквівалента див. нижче.

4. Різним значенням багатозначного українського терміна відповідають різні слова в англійській мові, наприклад: “акт 1.діловий, нотаріальний – deed 2.закон, постанова органу державної влади – act, bill”.

Від ступеня відповідності здебільшого залежить вибір того чи іншого способу передавання значень; у вітчизняній перекладній лексикографії застосовують чотири з них: 1 – буквальний, точний переклад слова або одного з його значень, коли відповідні поняття в обох мовах збігаються; 2 – переклад синонімами, коли слово мови оригіналу передається кількома відповідниками іншої мови; 3 – розкриття значень заголовного слова шляхом тлумачень іншою мовою; 4 – передавання слова-поняття однієї мови калькою або запозиченим словом⁵⁵.

Найпоширенішими є перші два способи. У разі, коли немає точного відповідника, лексикографи радять давати кілька приблизних або помічати значення слова як неперекладне.

Повна еквівалентність найчастіше зустрічається при перекладі назв конкретних об’єктів чи предметів (копія, диск, плівка), аніж процесів чи абстрактних понять (огляд, документообіг, запит). Утім “семантичних аналогів не так багато у таких віддалених мовах, як українська і англійська”⁵⁶.

Переклад передбачає підбір найточнішого відповідника, навіть у тому разі, якщо слово-еквівалент іншої мови, крім поняття заголовного слова, має ще й інші значення. Напр., термін “документ”, окрім еквівалента “document”, яким позначається запис інформації на матеріальному носіїві, має також багатозначний відповідник “record”, що вживається на позначення як окремих об’єктів, так і процесів (запис інформації, відомості, документ, реєстрація, записувати, звукозапис тощо) і водночас по-

значає документ як наслідок документування діяльності юридичної чи фізичної особи.

Якщо заголовне слово-термін має інші значення, не пов'язані з даним фахом, то їх у термінологічному словнику не показують (при бажанні їх можна знайти в загальних словниках), напр.: “donor” має два значення (дарувальник і донор), але ми обмежуємося одним, і цей термін-відповідник представлений у словнику тільки як “дарувальник документів”.

Досить слухними для нас можуть бути зауваження, які робить укладач “Англо-українського словника-довідника бібліотечно-інформаційної термінології” Н. Стрішенець, щодо необхідності перекладати всі слова і вирази, що мають відповідники в українській мові: вона застерігає колег давати без перекладу англійське “сервіс” (хоча воно і вживається у закладах побутового обслуговування), коли є усталений український термін “бібліотечне обслуговування”; давати “менеджмент у бібліотеці” чи “бібліотечний менеджмент”, коли є “управління бібліотекою” і т. ін.⁵⁷.

Передавання значень термінів синонімами застосовують, якщо в мові перекладу відсутній точний відповідник до слів мови оригіналу. Проте навіть і тоді, коли до того чи іншого слова мови оригіналу в іншій мові є повний еквівалент, у словниковій статті на це слово може бути подано цілий ряд синонімів⁵⁸.

Синонім – це слово, близьке або тотожне значенням до іншого, але відмінне від нього звуковою формою, напр.: еквівалент, відповідник, рівнозначник⁵⁹.

Явище синонімії у фаховій термінології потребує ретельного вивчення. Лише простий підрахунок термінів-синонімів у вітчизняній і англійській архівній термінології, зроблений нами за словниками, дав цікавий результат. У тлумачному словнику архівної термінології “Архівістика” серед близько 800 термінів виявилось два десятки синонімів (серед них: “етикетка – ярлик”, “ревізія каталогу – редагування каталогу” тощо)⁶⁰. У багатомовному Словнику Міжнародної ради архівів таких синонімів ми нарахували 227, крім 486 основних термінів⁶¹. Наприклад, пропонується чотири синоніми до терміна “records management” (records administration, record keeping, records maintenance and use, records creation), які еквівалентні терміну “діловодство”; три синоніми – до терміна “repository” (archives; depository; stacks), що позначають термін “архівосховище”.

Напрошується висновок, що синонімія більше притаманна англійській, ніж українській архівній термінології; це ж стосується й бібліотечно-інформаційної термінології⁶².

Серед синонімів – як терміни, що мають однакове значення (“водяний знак – філігрань”, “album from photo – scrapbook”), так і терміни для спрощення громіздких словосполучень (“комплектування архіву – комплектування”, “roll microfilm – roll”). Є синоніми, зумовлені перекладом

з російської, які продовжують вживатися в українській мові (“реставрація – реставрування”, “діловодство – справочинство”).

Лексикографи вважають синонімію природним явищем, її неможливо уникнути. Водночас висловлюються застереження щодо залучення великої кількості синонімів-відповідників, яке може призвести до перевантаження словникової статті, що значно ускладнить віднайдення найближчого і найточнішого еквівалента іншої мови.

Найбільше проблем синонімія створює при стандартизації, коли слід вибрати головний термін, ще один додатковий термін може бути подано як допустимий, а решта використовується у нефахових чи напівфахових публікаціях та спілкуванні⁶³.

Враховуючи те, що синонімія є характерною рисою як української, так і англійської термінології, поряд із основним реєстровим словом – чи то українським, чи англійським – у нашому словнику наведені всі їхні синоніми, які вдалося виявити; в ланцюжку синонімів по можливості визначено головний, найуживаніший, сучасний термін. Наприклад, до терміна “архівний опис” ми знайшли кілька відповідників: *descriptive list*, *inventory*, *descriptive*⁶⁴; *archival inventory*⁶⁵; залишили у словнику до терміна “опис” (*син.* архівний опис) рівнозначники “*descriptive list*”, “*inventory*”, серед яких першість віддали терміну “*inventory*”. Тепер словникова стаття має такий вигляд:

опис, -у *inventory*, *descriptive list син.* архівний опис

- ~ відео(кіно)документів *inventory of videos (films)*
- внутрішній ~ документів справи *list of the contents of a file*
- ~ мікрофільмів *inventory of microfilms*
- ~ проекту *project inventory*
- ~ справ з кадрових питань (з особового складу) *inventory of personnel files*
- ~ справ постійного зберігання *permanent records (files) inventory*
- ~ справ тривалого зберігання *inventory of long-term storage file*
- ~ страхового фонду *security fonds inventory*
- ~ фонду користування *reference copies inventory*
- ~ фоно(фото)документів *inventory of phono(photo)documents*
- ~ фотоальбомів *inventory of photoalbums*

див. також пошукові засоби (описи, путівники, покажчики, каталоги, бази даних, номенклатури справ тощо); ідеальний опис архівного фонду; монтажний лист кінодокумента.

Відтак важливим питанням є місце відповідників-синонімів у словникової статті, що визначається шляхом аналізу його використання у фаховій мові. Якщо це було неважко зробити у знайомому нам мовному середовищі – в українському реєстрі, то значно складнішим рейтингу-

вання виявилось для англійських відповідників. Характерним для цього способу є пошук еквівалента до терміна “облік архівних документів”.

Одне з фундаментальних архівних понять “облік архівних документів” не має точного англійського відповідника (він відсутній навіть у спеціальному словнику МРА). В загальних словниках “облік” має такі англійські еквіваленти: “calculation, accounting, registration”⁶⁶; “1. calculation; (товарів) stock-taking 2. (реєстрація) registration 3. фін. (векселів) discount, discounting”⁶⁷; “1. (встановлення кількості) calculation; accounting; встановлення вартості cost accounting; встановлення вартості краму stocktaking; проводити встановлення вартості краму to take stock 2. (реєстрація) registration; (брати на реєстрацію) to register”⁶⁸.

Як видно з наведених перекладів, термін “облік” має кілька синонімів-відповідників, кожне з яких розкриває різні аспекти цього явища. З усіх цих англійських відповідників до словника архівної термінології МРА⁶⁹ увійшли тільки два, але і вони мають інші значення: “register” як позначення актової книги і “stock-taking” як перевірка наявності справ. Російські колеги, відмовившись від пошуку еквівалента до терміна “облік архівних документів”, в пропозиціях до 3-ї редакції словника МРА дали терміну таке тлумачення: *process of identifying the quantity and composition of documents in a fonds and registering this in a control document*. Витлумачити значення значно легше, ніж знайти потрібний еквівалент, – вважають лексикографи і пропонують все ж таки, по можливості, віднайти найбільш точний відповідник⁷⁰.

Зважаючи на те, що до терміна “облік” є кілька відповідників, це поняття певно може бути виражене у перекладі одним з них. Враховуючи комплексність терміна “облік архівних документів”, ми вирішили зупинитись на одному з пропонованих в загальних словниках відповідників “обліку” – stocktaking (stock-taking), яке трактується як “встановлення вартості краму; облік товарів”⁷¹, “перевірка інвентаря”⁷², тобто також позначають комплексні поняття.

Вважаємо, що зміст терміна “stock-taking”, поданого у Словнику МРА як “перевірка наявності справ”, можна розширити і використати як відповідник терміна “облік архівних документів”. Водночас слід зауважити, що термін “stocktaking of archival records” як еквівалент “обліку архівних документів” пропонує і білоруський стандарт архівної термінології⁷³. В цьому випадку і “одиниця обліку архівних документів” матиме прийнятний еквівалент “stocktaking item of archival records”.

С. І. Головашук уважав розмежування значень слова однією з найскладніших проблем при створенні двомовних словників⁷⁴. Багатозначність терміна, або полісемія (наявність у одного і того ж слова кількох лексичних значень⁷⁵), вважається одним з найсуттєвіших недоліків, якщо вона виявляється в межах однієї терміносистеми. Наприклад, “entry” вживається для позначення і елемента описання, і описової статті. Ми

вже зазначали, як в українській терміносистемі вдалося розвести поняття “опис”, яке означало і описування (процес), і довідник (архівний опис), і описання (описову статтю).

Омоніми – слова, однакові за звучанням, але різні за значенням⁷⁶. Наприклад, до омонімів належить слово “джерело”, яке позначає і “крилицю”, і “документ, на основі якого будується наукове дослідження (першоджерело)”, і “установу – джерело комплектування архіву”; в англійській – аналогічна ситуація: “source” вживають на позначення “джерела” (source), “документа-першоджерела” (source document), а також “джерела комплектування архіву” (acquisition source).

Антоніми – пари слів із протилежним значенням⁷⁷, підгрунтям якого є відмінність всередині того самого явища (“оригінал документа – копія документа”, “біловик – чернетка”, “relevance – irrelevance”).

Недарма ці термінологічні явища (полісемію, синонімію, омонімію, антонімію) лексикографи вважають небажаними: вони постійно під час укладання словника створювали проблеми.

У пошуках еквівалента до одного з фундаментальних понять вітчизняного архівознавства “Національний архівний фонд” (зауважимо, що це поняття як правило перекладається англійською National Archival Fonds) було проаналізовано дефініції англійських відповідників терміна “архівний фонд”, а також їхню придатність до позначення сукупності в межах країни.

Термін “архівний фонд” має низку еквівалентів: archive; archive group; record group (*амер.*); archives; fonds (*європ.*); archival fond (*брит., європ.*). Серед них полісемічними є: archive (1. Архівний фонд 2. Архівний документ); archives (1. Архівні документи. Архівний фонд. 2. Архів. Архівна установа. Архівна служба. 3. Архівосховище)⁷⁸.

Водночас сукупності архівних документів у межах країни мають такі назви: в США – це “American records”, Архівний фонд Російської Федерації – “Archival heritage of Russia”⁷⁹; спеціально для Державного архівного фонду СРСР у словнику МРА було виділено термін “State Archival Fonds (USSR)”⁸⁰.

Відповідно до рекомендацій МРА, позначенням усієї сукупності архівних документів країни може бути термін “Archival Heritage”: *вся сукупність архівних документів, що зберігаються в країні, становлять цінну частину її господарчої, культурної та історичної спадщини; збереження її забезпечується правовим захистом з боку держави*⁸¹. Хоча спочатку ми зупинились саме на цьому терміні, але виникли сумніви, коли встановили, що він вживається також на позначення *єдиного архівного надбання двох чи більше країн, яке не може бути фізично розділене без порушення його цілісності* – Joint Archival Heritage⁸².

Консультації з відомим американським архівістом Патріцією Грімстед Кеннеді щодо англійського перекладу поняття “Національний архів-

ний фонд України” переконали відмовитися від відповідника “National Archival Heritage”. Вважаючи Національний архівний фонд України унікальним явищем, що не має аналога в світі, П. Грімстед запропонувала інший еквівалент, який, на її думку, буде зрозумілим світовій архівній спільноті, а саме – *holdings* (комплекс фондів). Разом з тим рекомендувала зазначити, що це офіційна назва (*legal concept*). Відтак Національний архівний фонд України отримав у словнику відповідник “National Archival Holdings (Ukraine: *legal concept*)”.

Водночас ми не відмовилися і від терміна “National Archival Heritage”, який, на нашу думку, може позначати поняття більш широке ніж НАФ – “Національна архівна спадщина”, що охоплює, окрім документів Національного архівного фонду, також документи архівної україніки, що знаходяться поза межами України, але є невід’ємною частиною її спадщини.

Введення до українського архівознавства поняття “Національна архівна спадщина”, на нашу думку, збагачує теорію і практику архівної справи, зокрема в частині побудови ієрархічної архівної системи (мега-системи), рівні якої можуть мати такі англійські відповідники:

найвищий рівень

National Archival Heritage of Ukraine (*non-legal concept*) = National Archival Holdings + Archival Ukrainica

Національна архівна спадщина = Національний архівний фонд + зарубіжна архівна україніка

вищий рівень

National Archival Holdings of Ukraine (*legal concept*)

Національний архівний фонд України

TsDAHO (TsDIAK....) holdings

Фонд ЦДАГО (ЦДІАК і т.д.)

регіональний рівень

Regional Archival Holdings

регіональний архівний фонд

нижчий рівень

archival fond (*брит., єврон.*), record group (*амер.*)

архівний фонд

найнижчий рівень

records; departmental records / archives; office files / records

документаційний (документальний) фонд юридичної особи

papers

документи особового походження (документи особи, сім’ї, роду)

Таким чином, на різних рівнях системи для позначення сукупності архівних документів використано різні терміни: Archival Heritage – на найвищому рівні (для документів Національного архівного фонду разом

з документами архівної україніки, що знаходяться поза межами України); Archival Holdings – на вищому і регіональному рівнях (в межах країни, регіонів, окремих архівів); archival fond і record group – на нижчому (на рівні архівного фонду підприємства, установи, організації, що є його фондоутворювачем) і records або papers – на найнижчому рівні (на рівні документаційного/ документального фонду юридичної чи фізичної особи).

З появою поняття “Національний архівний фонд” до вітчизняного архівного лексикону увійшло також пов’язане з ним поняття “формування Національного архівного фонду” (до речі, в російській архівній термінології це поняття відсутнє).

Пошук англійського відповідника до поняття “формування Національного архівного фонду” відбувався двома шляхами: через лексико-семантичний аналіз терміна “формування” і через пошук смислового еквівалента до всього поняття в цілому. З п’яти значень слова “формувати” ми обрали два найбільш прийнятні: 1) надавати чому-небудь певної форми, вигляду; 3) давати існування чому-небудь; створювати, надаючи якоїсь структури, організації, форми⁸³. Отже, поряд із загальноприйнятим значенням (1) термін “формування” може також означати (3) створення чогось з наданням структури, організації, форми.

Пошук смислового еквівалента до всього поняття “формування Національного архівного фонду” змусив нас звернутися до його історії. Слід визнати, що введення до вжитку через різних авторів поняття “формування НАФ” відбувалося стихійно, без наукового обґрунтування чи наукового пояснення, мало довільне трактування на рівні інтуїції.

Поняття “формування Національного архівного фонду” у словнику “Архівістика” отримало тлумачення як “цілеспрямоване включення документів до НАФ та вилучення документів з нього”. Автори підручника “Архівознавство” дещо розширили, не змінюючи сутності, поняття “формування НАФ” і визначили його як “комплекс організаційних, методичних і практичних заходів, спрямованих на систематичне поповнення його цінними для суспільства документами та вилучення із його складу документів, що втратили свою суспільну значущість”⁸⁴. У Правилах роботи архівних установ України це поняття трактується як систематичне поповнення НАФ документами, які мають культурну цінність, та вилучення з нього документів, що втратили таку цінність⁸⁵. Як бачимо, зміст залишився той самий.

В одній із статей, присвяченій впорядкуванню архівної термінології, ми розглянули поняття “формування Національного архівного фонду” як технологічний цикл, спрямований на створення оптимальної системи ретроспективної документної інформації, який охоплює процеси моделювання, експертизу цінності, комплектування документів, що мають культурну цінність, та їхнє впорядкування (розподіл у системі архівних установ, пофондова та внутрішньофондова систематизація, облік)⁸⁶.

Пошуки еквівалента до поняття “формування фонду” в англійській архівній термінології не дали результатів.

Звернулися до бібліотекознавства, де цей термін увійшов до наукового обігу ще в 1960–1970-ті рр. Англійським відповідником на його позначення наші колеги із суміжної галузі визначили термін “collection development”, який перекладається як “розвиток фонду” і належить до фахової термінології американського бібліотекознавства. Слово “development” означає “розвиток, зростання, поліпшення, вдосконалення”.

Термін “collection development” вживається в американському бібліотекознавстві з кінця 1960-х рр. і містить такі складники: критерії відбору та відбір, придбання / комплектування видань, оцінка потреб читачів, вивчення використання фонду, оцінка фонду – для систематичної оцінки ступеня відповідності фонду меті бібліотеки та потребам її читачів, планування взаємобміну ресурсами (через МБА, в е-середовищі), підтримання фонду (у робочому стані), у т.ч. своєчасне вилучення непрофільних, мало використовуваних видань з фонду, розподіл бюджету на комплектування, розроблення програми формування фонду, зв’язок з громадою та користувачами.

Дослідивши зміст поняття “collection development” та його основні складники, Н. Стрішенець запропонувала як 2-й відповідник – “формування фонду”, хоча і вважає його дещо умовним (передає лише певний відтінок значення цього складного терміна, у ньому відсутня динаміка, притаманна слову “development”). Вона пояснює це необхідністю наблизити англійський термін до українського контексту: “Тому незважаючи на відсутність в українському бібліотекознавстві усталеного терміна “розвиток фонду”, але щоб ближче, повніше передати смисл поняття “collection development”, ми будемо використовувати саме такий варіант перекладу”⁸⁷.

Таким чином, термін “формування” стосовно фонду може мати відомий англійській спільноті відповідник “development – розвиток”. Але в архівній термінології ми його не зустрічали.

Розглянемо складову поняття “формування” – слово “створення” (див. вище). В англійській воно має переклад: creation, making, working out, forming. “Creation” означає: “1. створення, творення 2. твір (*науки, мистецтва*) 3. світобудова”⁸⁸; “1. 1) творчість 2) створення 3) твір (*науки, мистецтва*) 5) утворення, виникнення 2. 1) світобудова, всесвіт 3) *реліг.* створення світу”⁸⁹. В англійській термінології це слово разом із синонімом “provenance” позначає, одне з її базових архівних понять – “creator” (фондоутворювач): наприклад, елемент описання “name of creator” в ISAD(G).

На нашу думку, обидва значення “creation” і “development” взаємодоповнюють одне одного і можуть разом передавати значення поняття

“формування організованої сукупності архівних документів” – її створення і розвиток як системи.

Отже термін “формування Національного архівного фонду” може мати обидва відповідники: National Archival Holdings development / creation.

Принцип тлумачення слів іншою мовою може бути використаний у тих випадках, коли безпосередньо у перекладі не може бути виражене те чи інше поняття або значення. В перекладних термінологічних словниках тлумачення термінів є небажаним, хоча й набагато полегшує розуміння й правильне сприйняття читачем термінів. Як зазначав С. І. Головашук, завдання двомовного словника полягає в перекладі слів і термінів; тлумачення повинні бути дані у вигляді пояснень до них, а не заміняти самих термінів⁹⁰.

Уважаємо доцільним навести приклади термінів із словника МРА, до яких не тільки не були віднайдені еквіваленти російською (однією з семи мов словника), але й не дано їхнє тлумачення чи пояснення. Таких неперекладених термінів ми нарахували кілька десятків. Подаємо переклад українською мовою деяких із них:*

access date дата доступу до документа (після закінчення визначеної кількості років)

archival succession архівне правонаступництво (*передавання юридичної відповідальності за управління архівами у результаті змін урядової або корпоративної структури*)

computer input microfilm/microform (СІМ) введення інформації до пам'яті ЕОМ з мікроформи

computer output microfilm (СОМ) виведення інформації з пам'яті ЕОМ на мікроформу (комп'ютерне отримання мікрофільмів); виготовлена комп'ютером мікроформа (мікрофільм, мікрофіша)

imprescriptibility правило, згідно з яким архівні документи, що є невідчужуваним предметом даного архіву, підлягають поверненню без обмеження у часі

intermediate storage проміжне зберігання напівактивних документів (*перед їх остаточним розміщенням або утилізацією*)

ріесе

1. частина, фрагмент (документа)

2. окремий документ (архівного зібрання: лист, фотографія тощо)

брит. син. item, document

private records / archives документи / архіви неофіційних (недержавних) інституцій або неофіційного походження

production *брит.* видавання документів з архівосховища

* Переклад здійснено за допомогою С. Романович.

records centre carton / container картонний контейнер (*рифлена картонна коробка ємністю один кубічний фут застосовується в центрах документації США*)

records survey вивчення стану накопичення та організації зберігання документів з метою визначення їх подальшого розміщення, виділення до знищення, мікрофільмування тощо

generation ступінь адекватності, відповідності копії оригіналу

functional provenance наступність у наслідуванні документів установо- правонаступником при адміністративних і політичних змінах

honeyscombing залишання вільних місць на стелажах для нових надходжень.

Зауважимо, що всі ці терміни ввійшли до нашого словника, і їхній переклад, сподіваємось, значно збагатить наші уявлення про світову архівну практику. В цьому нас переконує Вахтанг Кебуладзе, презентуючи “Європейський словник філософій” читачам газети “День”:

“...Читаючи Лексикон неперекладностей, ми починаємо розуміти, що неперекладність – це свідчення культурного розмаїття, яке і є справжнім інтелектуальним багатством, поцінювати незрозуміле як прояв чужого розуму, усвідомлювати, що справжня людяність можлива лише як багатоголосся різних голосів, як переплетення різних культурних традицій, як співіснування й діалог багатьох розумів”⁹¹.

Завдячуючи перекладу неперекладених у Словнику МРА термінів, ми, до речі, знайшли в англійській мові аналог уведеному нами в теорію архівного описування принципу континуїтету (*наступності, уніфікації та безперервності в організації та описуванні документів від їх створення в діловодстві до зберігання в архіві*)⁹², а саме: registry principle реєстратурпринцип (*принцип наступності в описуванні, організації фонду, встановлених фондоутворювачем*). І хоча вони (принцип континуїтету і реєстратурпринцип) нами розведені у словнику і представлені окремо, вони видаються тотожними.

Слід зауважити, що деякі архівні терміни в українсько-англійській частині словника також не мають англійських еквівалентів (“обмежувальна дата”; “хронологічні межі архівного фонду”; “реєстр описів справ” тощо), що пояснюється відсутністю подібного явища в англійській архівній термінології. До цих термінів, крім пояснень англійською мовою, ми намагалися підібрати також англійські відповідники, наприклад:

експертна комісія (ЕК) (*body within an agency responsible for appraisal decisions*) appraisal commission

зона комплектування архіву (*geographical area under the archival jurisdiction of an archives*) acquisition area

ініціативне документування (*collection of information by an archives on a subject for which no archives exist*) initiative documenting

огляд архівних документів (архівного фонду) (*finding aid contening information about the form and contents of definite archival records or an archival fond*) review; survey

інформаційний документ архіву (*document produced by an achives describing its holdings and services*) archives informations paper.

Передавання значень слів кальками або запозиченнями використовують у випадках, якщо в мові перекладу бракує слів чи словосполучень, якими можна було б передати ті або інші поняття мови оригіналу.

Калькування – це створення слів і висловів шляхом копіювання не слів і висловів якоїсь мови, а самого способу, за яким вони створені у мові-джерелі. Спосіб калькування застосовано зокрема для створення не виявлених нами англійських відповідників на позначення таких галузей науки як документознавство та джерелознавство. Спочатку для терміну “документознавство” ми мали намір застосувати схвалене П. Грімстед тлумачення: study of the theory and practice of documentation (вчення теорії і практики документаційної діяльності). Болгарсько-англійський словник архівної термінології пропонував два відповідники. Перший – records management science (наука про управління документами) – був майже аналогом відповідника, що позначав термін “діловодство” (records management); другий еквівалент – records study (наука про документ) – був точнішим⁹³.

У подальшій роботі над словником ми звернули увагу на подібні терміни, що вже мають еквівалент в авторитетних джерелах, а саме:

бібліотекознавство library science⁹⁴; *син.* librarianship

інформацієзнавство (наука про інформацію, інформатика) information science⁹⁵

архівознавство archival science⁹⁶; archives science *рідковжив*⁹⁷.

Наслідуючи цей спосіб (калькування), за яким створені терміни “бібліотекознавство”, “інформацієзнавство”, “архівознавство” (назва предмета науки + відповідник, що позначає термін “наука”), ми отримали:

документознавство document science / study; records science / study

джерелознавство source science / study.

Зазначимо, що тут навіть можливе розмежування англійських термінів на позначення загального документознавства (document science) і науки про архівний документ (records science).

Лексикографи й перекладачі, не заперечуючи способу перекладу слів однієї мови шляхом калькування чи запозичення, все ж рекомендують використовувати його обмежено та вдаватися до нього лише в разі, коли всі можливі заходи виявлення еквівалентів другої мови не дають бажаних результатів, і застерігають від непотрібного наповнення української мови іномовними лексичними елементами.

Звичайно, йдеться не про ті лексичні й фразеологічні одиниці, які давно увійшли в українську мову і вже асимільовані нею (напр., “атрибуція архівного документа”), а про запозичення, які не мають еквівалентів в іншій мові.

Зупинимось на прикладі запозичення англійських архівних термінів, зумовленого необхідністю позначити важливий вид діяльності архівіста зі встановлення справжності (оригінальності) документа. В українській архівній термінології цей вид діяльності ніяк не позначається (не плутати з атрибуцією, що означає “встановлення авторства, часу, місця створення документа”)⁹⁸. Опрацювання терміна “автентичний” вказало напрямок пошуків – позначити цю діяльність як автентифікацію. Утім багатомовний словник архівної термінології МРА не подає цього терміна. Спроба знайти це слово в доступних нам українських або російських загальних словниках виявилася марною. Але в англійських словниках ми його віднайшли: “authenticate засвідчувати, встановлювати справжність (подлинність)”⁹⁹; “authentication 1. посвідчення або засвідчення справжності, автентичності (документа й т.п.); засвідчення (підпису) 2. атрибуція”¹⁰⁰. Цікаво, що під парасольку терміна “authentication” введена “атрибуція”.

Термін “authentication” присутній також у словнику бібліотечно-інформаційної термінології і зазначений як такий, що належить до архівної справи: “authentication 1. арх. встановлення (засвідчення) автентичності (рукописів, архівних документів і т.д.); 2. комп. встановлення, розпізнавання (користувача при одержанні доступу до комп’ютерної системи)”¹⁰¹. Звертаємо увагу, що “засвідчення (автентичності, дійсності документа архівістом)” перекладається автором словника як “certification”, тобто створюється синонім до терміна “authentication”, що є небажаним. Такий саме переклад – “authentication” як “засвідчення (підпису)” – подано і у загальному двомовному словнику¹⁰². У словнику архівної термінології¹⁰³ “засвідчення (дійсності документа)” представлено терміном “certification”.

Близьким за значенням до терміна “authentication” є також “verification”, що позначає “звірення тексту документа; підтвердження; установлення дійсності (чого-небудь)”¹⁰⁴, “перевірку (правильності бібліографічних даних – прізвища автора, назви і т.п.)”¹⁰⁵.

Таким чином, ми виявили в англійській мові три близьких за значенням терміни, які могли би позначити діяльність архівіста зі встановлення і засвідчення автентичності документів: “authentication”, “certification”, “verification”. Чи можна ввести названі терміни до української архівної термінології?

Відповідь на це питання найперше ми шукали у загальних тлумачних українських словниках: термінів “автентифікація” і “сертифікація” – не знайшли; термін “верифікація” означає “2. перевірку на підтвердження істинності документів”¹⁰⁶.

Сподіваємося на остаточну відповідь архівної практики. Що вона буде позитивною, нас переконує те, що українська мова є відкритою для запозичення готових назв з інших мов без змін – за умови, якщо вони звучать природно для українців. Прикладами можуть слугувати такі поняття американського походження, які мають близьке звучання українською та англійською, як *метод*, *алгоритм*, *факсиміле*, *принтер* тощо. А іноді звучання слова змінюється, підпорядковуючись орфоепії та орфографії української мови, хоча зміст терміна залишається тим самим, що і в мові-донорі (слова англійського походження *херосору*, *register*, *private*, *index file*, *system analysis* українською мовою звучать як *ксерокопія*, *регістр*, *індексний файл*, *системний аналіз*). Окремі терміни вживаються і перекладеними українською мовою, і без перекладу: іншомовне поняття *computer* вживається і як *комп'ютер*, і як *електронно-обчислювальна машина*, *module* – як *модуль* та *блок*, *factor* – як *фактор* та *показник*, *version* – як *версія* та *варіант*. Отже, різні мови мають багато спільних термінів, і українська як відкрита система не становить винятку: в терміносистемах багатьох галузей інтернаціональна лексика посідає значне місце.

Відтак ми представили вище названі терміни в українсько-англійській частині словника, означивши зміст кожного з них таким чином: *встановлення автентичності документів* – “автентифікація”; *перевірка на підтвердження істинності документів*; *звірення (тексту і т.п.) та перевірка (правильності бібліографічних даних – прізвища автора, назви і т.п.)* – “верифікація”; *засвідчення автентичності, дійсності документа архівістом* – “сертифікація”. Є очевидним, що термін “автентифікація” є ширшим за інші поняття і може включити їх (а також “атрибуцію”) як складові виду діяльності з встановлення автентичності документів.

Отже, двомовний словник розкриває і передає значення слова однієї мови засобами іншої, комбінуючи різні способи перекладу – адекватний переклад, переклад синонімами, передачу значень тлумаченням іншою мовою, кальками чи запозиченими словами, використовуючи різноманітні уточнювальні позначки, фразеологію та ілюстративні словосполучення, спеціально дібрані для показу значень слів у різних контекстах, тощо.

Словник містить понад 1,5 тис. українських термінів: однословів та термінів-словосполучень сучасної лексики архівістів та приблизно таку саму кількість – англійських. Слід зазначити, що на часі створення інших двомовних фахових словників (з польської, німецької, французької, італійської та інших мов).

Завершуючи роботу з укладання перекладного словника і маючи вже досвід роботи над тлумачним, розумієш вислів Сергія Івановича Головащука:

“...І тлумачний і перекладний словники розкривають семантику слів певної мови, тільки перший робить це засобами тієї самої мови, дру-

гий – засобами іншої мови. Завдання перекладного словника ускладнюється порівняно з тлумачним тим, що в ньому не тільки розкривається значення слова мови оригіналу, а й наводиться його рівнозначний заміник, еквівалент, спроможний передати іншою мовою семантику і стиль заголовного слова¹⁰⁷.

* * *

У статті наведено лише деякі приклади дослідження архівних термінів, що дало змогу розглянути терміни крізь призму перекладу і за допомогою порівнянь побачити їх нові аспекти та збагатити їхні характеристики. Це дає матеріал для глибшого розуміння тенденцій розвитку теорії і практики архівної справи в сучасних умовах, сприяє збагаченню рідної термінології та розвитку архівознавчого знання.

При лексикографічному обробленні матеріалу словника використано основні принципи укладання словників, розроблені Інститутом української наукової мови в 1921–1931-х рр. – у “золоту добу” українського термінотворення. Лінгвоцид щодо української мови 1930–1980-х рр., коли функції державної мови в Україні виконувала російська мова, тривале використання на теренах України російськомовної наукової літератури призвели до витіснення з ужитку української лексики, до руйнування національної термінології. Штучно витіснена з багатьох сфер комунікації українська термінологія ще не є усталеною, що було особливо відчутним при перекладі українською мовою англо-американської термінології, яка має давні традиції. Спостерігається неусталеність відповідних українських термінів, що виявляється у їх варіативності, громіздкості, непослідовності у творенні похідних, неоднозначності.

Українська мова функціонуватиме як повноцінна світова мова лише за умови відновлення її повнокровного існування в усіх галузях знань, підтверджене укладанням повних термінологічних словників. Архівознавство не є винятком – тож укладання повного термінологічного словника – на часі, тим більше, що вже є досвід створення короткого тлумачного словника та його використання впродовж 15 років, а також укладання двомовного українсько-англійського.

Робота над останнім може особливо вплинути на архівну термінографію. Аналіз перекладу архівної термінології з англійської мови на українську свідчить про те, що подальша термінотворча діяльність, безперечно, сприятиме унормуванню цієї терміносистеми, зокрема завдяки відбору з низки синонімів тих термінів, що найкраще відповідають вимогам фахової комунікації.

Сподіваємося, що укладений двомовний словник покладе початок термінографічній роботі щодо інших мов, сприятиме підвищенню рівня знань англійської та української мов і подоланню труднощів у професійному спілкуванні архівістів і використанні ними англомовної фахової лі-

тератури, що послужить інтеграції з європейською і світовою архівною спільнотою та широкому впровадженню в архівну справу нових технологій.

¹ *Симоненко Л. О.* Тлумачно-перекладна термінографія // Українська лексикографія в загальнослов'янському контексті: теорія, практика, типологія. Ларисі Григорівні Скрипник. Зб. наук. пр. / Ін-т української мови НАН України. – К., 2011. – С. 308–313; с. 308.

² *Архівістика: термінологічний словник. Посіб. для студентів вищих навч. закладів України / Авт.-упорядн.: К. Є. Новохатський, К. Т. Селіверстова та ін.* – К., 1998. – 106 с. Передмова / Новохатський К. Є. – С. 3.

³ *Симоненко Л. О.* Нові підходи до розбудови української наукової термінології II пол. XX – поч. XXI ст. // Українська термінологія та сучасність: зб. наук. праць. – К., 2005. – С. 22–23.

⁴ *Симоненко Л.* Актуальні проблеми сучасного українського термінознавства // Українська термінологія і сучасність: Зб.наук. праць. Вип. VIII. – К., 2009. – С. 11.

⁵ *Симоненко Л.* Актуальні проблеми сучасного українського термінознавства // Українська термінологія і сучасність: Зб.наук. праць. Вип. VIII. – К., 2009. – С. 9–10.

⁶ *Архівістика: термінологічний словник. Посіб. для студентів вищих навч. закладів України / Авт.-упорядн.: К. Є. Новохатський, К. Т. Селіверстова та ін.* – К., 1998. – 106 с.

⁷ *Селіверстова К. Т.* “Архівістика” – перший український термінологічний словник з архівної справи // Студії з архівної справи та документознавства. – 1998. – Т. 3. – С. 193–197.

⁸ *Зозуля С.* Термінологічна лексикографія в архівознавстві // Студії з архівної справи та документознавства. – 2009. – Т. 17. – С. 91.

⁹ *Селіверстова К.* До проблеми впровадження у практику ISAD(G)-94 і адаптації вітчизняних методик архівного описування до світових інформаційних систем. Загальний міжнародний стандарт архівного описання ISAD(G)-94 // Студії з архівної справи та документознавства. – 1997. – Т. 2. – С. 128–144.

¹⁰ Загальний міжнародний стандарт архівного описування ISAD(G). 2-е вид. / Укр. версія Г. В. Папакіна – К., 2001. – 47 с.

¹¹ *Архівознавство: підруч. для студ. вищих навч. закладів.* – К., 1998. – 314 с. Розділ 9. Архівне описування та обліково-пошукові засоби архівів / Селіверстова К. Т. – С. 176–202; *Архівознавство. 2-е вид. випр. і доп.: Підручник для студ. вищих навч. закл. України.* – К.: КМ Академія, 2002. – 356 с. Розділ 9. Архівне описування / Селіверстова К. Т. С. 181–194.

¹² ДСТУ 4331:2005. Правила описування архівних документів (ISAD (G): 1999, NEQ). – Чин. від 01.07.2005. – К.: Держспоживстандарт України, 2005. – 15 с.

¹³ ДСТУ 2732:2004. Діловодство й архівна справа: терміни та визначення понять. – К., 2005. – 32 с.; ДСТУ 4419:2005. Документи аудіовізуальні: терміни та визначення понять. – К., 2006. – 14 с.

¹⁴ ДСТУ ISO 5127:2007 (ISO 5127:2001, IDT). Інформація та документація. Словник термінів. – Чин. від 2009-10-01. – К.: Держспоживстандарт України, 2010. – 237 с. – п. 1.2.09.

¹⁵ ДСТУ ISO 5127:2007 (ISO 5127:2001, IDT). Інформація та документація. Словник термінів. – Чин. від 2009-10-01.– К. : Держспоживстандарт України, 2010. – 237 с. – пп. 1.1.3.11; 2.2.1.08.

¹⁶ ДСТУ ISO 5127:2007 (ISO 5127:2001, IDT). Інформація та документація. Словник термінів. – Чин. від 2009-10-01.– К. : Держспоживстандарт України, 2010. – 237 с. – пп. 3.3.05; 3.3.06; 3.3.07.

¹⁷ *Стрішенець Н.* Англо-український словник-довідник бібліотечно-інформаційної термінології. – К., 2004. – 329 с.

¹⁸ *Стрішенець Н. В.* Сучасна американська бібліотечно-інформаційна терміносистема: бібліотекознавчий аспект / Н. Стрішенець; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2011. – С. 12.

¹⁹ *Іванова О. А.* Термінологічні словники: класифікаційні ознаки // Українська мова. – К., 2006. – С. 88.

²⁰ *Полюга Л. М., Симоненко Л. О.* Про укладання термінологічних словників: деякі зведені принципи і поради / Ін-т української мови. – Хмельницький, 1991. – 18 с.; *Головащук С. І.* Перекладні словники і принципи їх укладання / АН Української РСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – К.: Наукова думка, 1976. – 247 с.

²¹ *Стрішенець Н. В.* Сучасна американська бібліотечно-інформаційна терміносистема: бібліотекознавчий аспект / Н. Стрішенець; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2011. – 501 с.

²² *Симоненко Л. О.* Тлумачно-перекладна термінографія // Українська лексикографія в загальнослов'янському контексті: теорія, практика, типологія. Ларисі Григорівні Скрипник. Зб. наук. пр. / Ін-т української мови НАН України. – К., 2011. – С. 308–313; с. 309.

²³ *Головащук С. І.* Перекладні словники і принципи їх укладання / АН Української РСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – К.: Наукова думка, 1976. – С. 38.

²⁴ Українська мова: енциклопедія / НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні, Ін-т укр. мови. – К., 2004. – С. 682.

²⁵ Архівознавство. 2-е вид. випр. і доп.: Підручник для студ. вищих навч. закл. України. – К.: КМ Академія, 2002. – 356 с.

²⁶ *Кулешов С. Г.* Загальне документознавство: навч. посібник / Укрдержархів; УНДІАСД. – К., 2012. – 123 с.

²⁷ *Сельченкова С., Селіверстова К.* Експертиза цінності управлінських документів: науково-методичний посібник / Укрдержархів, УНДІАСД, Спілка архівістів України, Рівнен. осередок САУ. – К.; Рівне, 2011. – 170 с.

²⁸ *Селіверстова К.* Експертиза цінності документів: уточнення поняття та його змісту // Студії з архівної справи та документознавства. – К., 2009. – Т. 17. – С. 73–82; *Селіверстова К.* “Формування НАФ”: уточнення змісту поняття та його місця в системі архівних технологій // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань: зб. наук. праць / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв, Ін-т держ. упр. – Київ, 2010. Вип. 4. – С. 67–77; *Приходько Л.* Історіографія проблемних питань поняття “архівний фонд” у зарубіжному архівознавстві другої половини ХХ ст. // Студії з архівної справи та документознавства. – К., 2011. – Т. 19. – С. 26–42.

²⁹ *Ковтанюк Ю. С.* Електронне документознавство в Україні: сутність наукового напрямку, історія формування, перспективи розвитку. Дис...канд. іст. наук. – К., 2012. – 252 с.; *Зозуля С.* Сучасна архівна термінологія в Україні: Дис...канд. іст. наук. – К., 2012. – 215 с.

³⁰ ДСТУ 4331:2005. Правила описування архівних документів (ISAD (G): 1999, NEQ). – Чин. від 01.07.2005. – К.: Держспоживстандарт України, 2005. – 15 с.; ДСТУ 2732:2004. Діловодство й архівна справа: терміни та визначення понять. – К., 2005. – 32 с.; ДСТУ 4419:2005. Документи аудіовізуальні: терміни та визначення понять. – К., 2006. – 14 с.

³¹ Правила роботи архівних установ України: затв. Наказ. М-ва юстиції 8.04.13 №656/5; зареєстр. в Мін-ві юстиції України 13.04. 2013. – 126 с.; Відбір на постійне зберігання аудіовізуальних документів: метод. рек. / Держкомархів України; УНДІАСД; ЦДКФФА ім. Г. С. Пшеничного; Укл.: К. Т. Селіверстова, А. М. Шелест, О. Г. Саприкіна та ін.; редкол.: Н. О. Топішко, Т. О. Ємельянова, Г. І. Божук; рец.: держархіви Вінницької, Волинської, Житомирської, Запорізької, Хмельницької обл. та м. Севастополя. – К., 2010. – 64 с. Схвалені Нормативно-методичною комісією Держкомархіву України 30 листопада 2010 р. ; Фондування документів НАФ: метод. рек. – К., 2009. – 41 с. Схвалені Нормативно-методичною комісією Держкомархіву України 22.12.09.

³² ДСТУ ISO 6196-10:2007 Мікрографія. Словник термінів. Част. 10 Покажчик (ISO 6196-10:1999, IDT). С. V. – Чин. від 05.07.2007. – К. : Держспоживстандарт України, 2012. – 12 с.

³³ *Климова К.* Термінологічна експансія: історія і ставка (впровадження зарубіжних термінів у терміносистеми наукових дисциплін документально-комунікаційного циклу) // Державне управління і право: зб. наук. праць. Вип. 1, част. 2. – К., 2006. – С. 9.

³⁴ *Стрішенець Н. В.* Сучасна американська бібліотечно-інформаційна терміносистема: бібліотекознавчий аспект / Н. Стрішенець; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2011. – С. 217.

³⁵ *Селіверстова К.* До проблеми впровадження у практику ISAD(G)-94 і адаптації вітчизняних методик архівного описування до світових інформаційних систем. Загальний міжнародний стандарт архівного описання ISAD(G)-94 // Студії з архівної справи та документознавства. – 1997. – Т. 2. – С. 128–144.

³⁶ Загальний міжнародний стандарт архівного описування ISAD(G). 2-е вид. / Укр. версія Г. В. Папакіна – К., 2001. – С. 8.

³⁷ *Стрішенець Н. В.* Сучасна американська бібліотечно-інформаційна терміносистема: бібліотекознавчий аспект / Н. Стрішенець; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2011. – С. 214.

³⁸ ДСТУ ISO 5127:2007 (ISO 5127:2001, IDT). Інформація та документація. Словник термінів. – Чин. від 2009-10-01. – К. : Держспоживстандарт України, 2010. – С. 37.

³⁹ *Стрішенець Н. В.* Сучасна американська бібліотечно-інформаційна терміносистема: бібліотекознавчий аспект / Н. Стрішенець; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2011. – С. 216.

⁴⁰ Речник на българската архивна терминология : бълг.-англ. речник. – София, 2007. – 146 с.

⁴¹ *Головащук С. І.* Перекладні словники і принципи їх укладання / АН Української РСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – К.: Наукова думка, 1976. – С. 60.

⁴² *Ларин М. В., Рысков О. И.* Электронные документы в управлении: науч.-метод. пособие. 2-е изд., доп. – М., 2008. – С. 100–107.

⁴³ Dictionary of Archival Terminology: English and French. With Equivalents in Dutch, German, Italian, Russian and Spanish. – 2 nd Revised Edition. – Munchen ; New York ; London ; Paris, CIA, 1988. – 212 p. – №107, 304, 416 – не має російського відповідника.

⁴⁴ ДСТУ ISO 5127:2007 (ISO 5127:2001, IDT). Інформація та документація. Словник термінів. – Чин. від 2009-10-01. – К. : Держспоживстандарт України, 2010. – 237 с.

⁴⁵ Романовський В. Нариси з архівознавства: Історія архівної справи на Україні та принципи порядкування в архівах. – Х.: ЦАУ УСРР, 1927. – С. 125, 138.

⁴⁶ Правила роботи архівних установ України: затв. Наказ. М-ва юстиції 8.04.13 №656/5; зареєстр. в Мін-ві юстиції України 13.04. 2013. – 126 с.

⁴⁷ Стрішенець Н. В. Сучасна американська бібліотечно-інформаційна терміносистема: бібліотекознавчий аспект / Н. Стрішенець; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2011. – С. 382.

⁴⁸ Словарь современной архивной терминологии социалистических стран [Текст]. Вып. II. – М., 1988. – 316 с.

⁴⁹ Про Національний архівний фонд та архівні установи: Закон України від 24 грудня 1993 р. № 3814 – XII (Із змінами, внесеними згідно із Законами N 498/95-ВР від 22.12.95; N 608/96-ВР від 17.12.96; N 534-V (534-16) від 22.12.2006) – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>. – Заголовок з екрана.

⁵⁰ Головащук С. І. Перекладні словники і принципи їх укладання. – К.: Наукова думка, 1976. – С. 30.

⁵¹ Там само. – С. 99.

⁵² Там само. – С. 122.

⁵³ Європейський словник філософій: Лексикон неперекладностей. В 2-х т. пер. з фр. – К., 2011.

⁵⁴ Архівознавство. 2-е вид. випр. і доп.: Підручник для студ. вищих навч. закл. України. – К.: КМ Академія, 2002. – С. 195.

⁵⁵ Головащук С. І. Перекладні словники і принципи їх укладання. – К.: Наукова думка, 1976. – С. 141.

⁵⁶ Стрішенець Н. Сучасна американська бібліотечно-інформаційна терміносистема: бібліотекознавчий аспект / Н. Стрішенець; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2011. – С. 385.

⁵⁷ Там само. – С. 384.

⁵⁸ Головащук С. І. Перекладні словники і принципи їх укладання. – К.: Наукова думка, 1976. – С. 14–148.

⁵⁹ Новий тлумачний словник української мови : у 4 т. : 42000 слів / уклад.: В. Яременко, О. Сліпушко. – К., 2000. – Т. 4. – С. 200.

⁶⁰ Архівістика: термінологічний словник. Посіб. для студентів вищих навч. закладів України / Авт.-упорядн.: К. Є. Новохатський, К. Т. Селіверстова та ін. – К., 1998. – 106 с.

⁶¹ Dictionary of Archival Terminology: English and French. With Equivalents in Dutch, German, Italian, Russian and Spanish. – 2 nd Revised Edition. – Munchen ; New York ; London ; Paris, CIA, 1988. – 212 p.

⁶² Стрішенець Н. Сучасна американська бібліотечно-інформаційна терміносистема: бібліотекознавчий аспект / Н. Стрішенець; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2011. – С. 399.

⁶³ Там само. – С. 398.

⁶⁴ Dictionary of Archival Terminology: English and French. With Equivalents in Dutch, German, Italian, Russian and Spanish. – 2 nd Revised Edition. – Munchen ; New York ; London ; Paris, CIA, 1988. – 212 p.

⁶⁵ СТБ П 2059-2010. Делопроизводство и архивное дело: Термины и определения. – Минск, 2010. – 20 с.

⁶⁶ Українсько-англійський словник: бл. 60 000 слів / уклад. М. П. Подвезько. – К., 1952. – 1012 с.

⁶⁷ *Мюллер В. К.* Англо-русский словарь : 70 000 слов и выражений / В. К. Мюллер. – 11-е изд. – М. : Совет. Энциклопедия, 1964. – 1192 с.

⁶⁸ Великий англійсько-український, українсько-англійський словник : 270 000 слів / уклад. О. Мазур. – Донецьк : Глорія Трейд, 2012. – 832 с.

⁶⁹ Dictionary of Archival Terminology: English and French. With Equivalents in Dutch, German, Italian, Russian and Spanish. – 2 nd Revised Edition. – Munchen ; New York ; London ; Paris, CIA, 1988. – 212 p.

⁷⁰ *Головацук С. І.* Перекладні словники і принципи їх укладання. – К.: Наукова думка, 1976. – С. 157.

⁷¹ *Мюллер В. К.* Англо-русский словарь : 70 000 слов и выражений / В. К. Мюллер. – 11-е изд. – М. : Совет. Энциклопедия, 1964. – 1192 с.

⁷² Українсько-англійський словник: бл. 60 000 слів / уклад. М. П. Подвезько. – К., 1952. – 1012 с.

⁷³ СТБ П 2059-2010. Делопроизводство и архивное дело: Термины и определения. – Минск, 2010. – 20 с.

⁷⁴ *Головацук С. І.* Перекладні словники і принципи їх укладання. – К.: Наукова думка, 1976. – С. 92.

⁷⁵ Новий тлумачний словник української мови : у 4 т. : 42000 слів / уклад.: В. Яременко, О. Сліпушко. – К., 2000. – Т. 3. – С. 541.

⁷⁶ Там само. – Т. 3. – С. 104.

⁷⁷ Там само. – Т. 1. – С. 49.

⁷⁸ Dictionary of Archival Terminology: English and French. With Equivalents in Dutch, German, Italian, Russian and Spanish. – 2 nd Revised Edition. – Munchen ; New York ; London ; Paris, CIA, 1988. – 212 p.; Grimsted P. Glossary of archival terms // Grimsted P. Archives and Manuscript Repositories in the USSR (Moscow and Leningrad). – Princeton, 1972. – P. 385–391.

⁷⁹ Перечень терминов российской части 3-й редакции словаря международной архивной терминологии.

⁸⁰ Dictionary of Archival Terminology: English and French. With Equivalents in Dutch, German, Italian, Russian and Spanish. – 2 nd Revised Edition. – Munchen ; New York ; London ; Paris, CIA, 1988. – 212 p.

⁸¹ Там само, № 24.

⁸² Там само, № 242.

⁸³ Новий тлумачний словник української мови : у 4 т. : 42000 слів / уклад.: В. Яременко, О. Сліпушко. – К., 2000. – Т. 4. – С. 693–695.

⁸⁴ Архівознавство. 2-е вид. випр. і доп.: Підручник для студ. вищих навч. закл. України. – К.: КМ Академія, 2002. – С. 163.

⁸⁵ Правила роботи архівних установ України: затв. Наказ. М-ва юстиції 8.04.13 №656/5; зареєстр. в Мін-ві юстиції України 13.04. 2013. – 126 с.

⁸⁶ *Селіверстова К.* Формування НАФ: уточнення змісту поняття та його місця в системі архівних технологій // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань: зб. наук. праць / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв, Ін-т держ. упр. – Київ, 2010. – Вип. 4. – С. 67–77.

⁸⁷ *Стрішенець Н.* Сучасна американська бібліотечно-інформаційна терміносистема: бібліотечнознавчий аспект / Н. Стрішенець; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2011. – С. 120–121.

⁸⁸ *Мюллер В. К.* Англо-русский словарь : 70 000 слов и выражений / В. К. Мюллер. – 11-е изд. – М. : Совет. Энциклопедия, 1964. – 1192 с.

⁸⁹ Великий англійсько-український, українсько-англійський словник : 270 000 слів / уклад. О. Мазур. – Донецьк : Глорія Трейд, 2012. – 832 с.

⁹⁰ *Головацук С. І.* Перекладні словники і принципи їх укладання. – К.: Наукова думка, 1976. – С. 156.

⁹¹ *Кебуладзе В.* Лексикон неперекладностей – неперекладність лексиконів Рец. на : Європейський словник філософій: Лексикон неперекладностей. В 2-х т. пер. з фр. – К., 2011 / “День”. – 2012. – 1–2 червня. – С. 23.

⁹² Архівознавство. 2-е вид. випр. і доп.: Підручник для студ. вищих навч. закл. України. – К.: КМ Академія, 2002. – С. 187. Архівістика: термінологічний словник. Посіб. для студентів вищих навч. закладів України / Авт.-упорядн.: К. Є. Новохатський, К. Т. Селіверстова та ін. – К., 1998. – 106 с.

⁹³ Речник на българската архивна терминология : бълг.-англ. речник. – София, 2007. – 146 с.

⁹⁴ *Мюллер В. К.* Англо-русский словарь : 70 000 слов и выражений / В. К. Мюллер. – 11-е изд. – М. : Совет. Энциклопедия, 1964. – 1192 с.; ДСТУ ISO 5127:2007 (ISO 5127:2001, IDT). Інформація та документація. Словник термінів. – Чин. від 2009-10-01. – К. : Держспоживстандарт України, 2010. – 237 с. – п. 1.2.10; *Стрішенець Н.* Англо-український словник-довідник бібліотечно-інформаційної термінології. – К., 2004. – С. 183.

⁹⁵ Інформація та документація. Словник термінів. – Чин. від 2009-10-01. – К. : Держспоживстандарт України, 2010. – 237 с. – п. 1.2.08; *Стрішенець Н.* Англо-український словник-довідник бібліотечно-інформаційної термінології. – К., 2004. – С. 163.

⁹⁶ Інформація та документація. Словник термінів. – Чин. від 2009-10-01. – К. : Держспоживстандарт України, 2010. – 237 с. – п. 1.2.09; Перечень терминов российской части 3-й редакции словаря международной архивной терминологии.

⁹⁷ *Стрішенець Н.* Англо-український словник-довідник бібліотечно-інформаційної термінології. – К., 2004. – С. 31.

⁹⁸ Архівістика: термінологічний словник. Посіб. для студентів вищих навч. закладів України / Авт.-упорядн.: К. Є. Новохатський, К. Т. Селіверстова та ін. – К., 1998. – С. 17.

⁹⁹ *Мюллер В. К.* Англо-русский словарь : 70 000 слов и выражений / В. К. Мюллер. – 11-е изд. – М. : Совет. Энциклопедия, 1964. – 1192 с.

¹⁰⁰ Великий англійсько-український, українсько-англійський словник : 270 000 слів / уклад. О. Мазур. – Донецьк : Глорія Трейд, 2012. – 832 с.

¹⁰¹ *Стрішенець Н.* Англо-український словник-довідник бібліотечно-інформаційної термінології. – К., 2004. – С. 163.

¹⁰² Великий англійсько-український, українсько-англійський словник : 270 000 слів / уклад. О. Мазур. – Донецьк : Глорія Трейд, 2012. – 832 с.

¹⁰³ Dictionary of Archival Terminology: English and French. With Equivalents in Dutch, German, Italian, Russian and Spanish. – 2 nd Revised Edition. – Munchen ; New York ; London ; Paris, CIA, 1988. – 212 p.

¹⁰⁴ Великий англійсько-український, українсько-англійський словник : 270 000 слів / уклад. О. Мазур. – Донецьк : Глорія Трейд, 2012. – 832 с.

¹⁰⁵ *Стрішенець Н.* Англо-український словник-довідник бібліотечно-інформаційної термінології. – К., 2004. – С. 163.

¹⁰⁶ Нові слова та значення: словник / Ін-т укр. мови НАН України; уклали Л. В. Туровська, Л. М. Василькова. – К.: Довіра, 2008. – 271 с.

¹⁰⁷ *Головащук С. І.* Перекладні словники і принципи їх укладання / АН Української РСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – К.: Наукова думка, 1976. – С. 140.

Освещены вопросы подготовки национальных терминологических словарей – толкового (1995–1998) и переводного (2010–2013). На основе собственного опыта составления первых отечественных словарей архивной терминологии изложены особенности методики работы над двуязычным (украинско-английским и англо-украинским) словарем.

Ключевые слова: архивная терминология; терминологический словарь; толковый словарь; переводной словарь; методика составления терминологического словаря; перевод с английского.

There is highlighted the problem of the editing of the National terminological dictionaries – interpretative (1995–1998) and translation (2010–2013) in the article. On the base of own experience of editing of both mentioned National dictionaries the author describes the peculiarities of the methods of editing of the bilingual (Ukrainian-English and English-Ukrainian) dictionary.

Key words: the archival terminology; the terminological dictionary; the interpretative dictionary; the translation dictionary; the methods of editing of dictionary; the translation from English.